

UZAY HUKUKU BAĞLAMINDA “İNSANLIK” VE ULUSLARARASI HUKUK KİŞİLİĞİ MESELESİ

Öğr. Gör. Dr. Tuğrul ÇAKIR*

Öz

İnsanlık kavramı insancıl bir yaklaşımı benimseyen uzay alanındaki antlaşmaların genel ruhuna katkı sağlayan önemli unsurlardan birisidir. Uzay Antlaşması'nın birinci maddesinde uzayın keşfi ve kullanılması bütün insanlığa tahsis edilmiştir. Aynı antlaşmanın beşinci maddesinde astronotlar insanlığın uzaydaki temsilcileri olarak addedilmiştir. Son olarak, Ay Antlaşması'nın on birinci maddesi hükmünce Ay ve doğal kaynakları insanlığın ortak mirası olarak kabul edilmiştir. Bu çalışma kapsamında uzay hukukunun kuruluş felsefesinin önemli parçası olan insanlık kavramı ele alınacak ve insanlığın uzay hukuku bağlamında bir uluslararası hukuk kişisi olup olmadığı sorusuna cevap aranacaktır.

Anahtar Kelimeler

İnsanlık • Uzay Hukuku • Uluslararası Hukukta Kişilik • Bütün İnsanlığa Tahsis • İnsanlığın Ortak Mirası

* Öğr. Gör. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Milletlerarası Hukuk Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye | Lecturer, Ankara Yıldırım Beyazıt University, Faculty of Law, Public International Law Department, Ankara, Turkey.

✉ tcakir@ybu.edu.tr • ORCID0000-0002-9360-9098

✎ **Atıf Şekli** | Cite As: ÇAKIR, Tuğrul “Uzay Hukuku Bağlamında “İnsanlık” ve Uluslararası Hukuk Kişiliği Meselesi”, *SÜHFD.*, C. 30, S. 1, 2022, s. 371-398.

✎ **İntihal** | Plagiarism: Bu makale intihal programında taranmış ve en az iki hakem incelemesinden geçmiştir. | This article has been scanned via a plagiarism software and reviewed by at least two referees.

✎ Bu eser Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır | This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

HUMANITY IN THE CONTEXT OF SPACE LAW AND THE QUESTION OF INTERNATIONAL LEGAL PERSONALITY

Abstract

The concept of humanity is one of the important elements that contribute to the general spirit of the space treaties based on humanitarian grounds. According to the first article of the Outer Space Treaty, the exploration and use of space shall be the province of all mankind. In the fifth article of the same treaty, astronauts are considered as envoys of mankind in outer space. Finally, the Moon and its natural resources have been accepted as the common heritage of mankind according to the eleventh article of the Moon Agreement. In this study, the concept of humanity, which is an important part of the founding philosophy of space law, will be discussed and an answer sought as to whether humanity has an international legal personality in the context of space law.

Key Words

Mankind • Space Law • Legal Personality in International Law • Province of All Mankind • Common Heritage of Mankind

GİRİŞ

Teknolojik gelişmeler ve hukuk arasındaki ilişki her zaman ilgi çeken bir konu olmuştur. İç hukukun teknolojik gelişmelere adaptasyonu daha hızlı olmasına karşın uluslararası hukukun bu gelişmelere uyum sağlaması daha uzun zaman almaktadır. Bu nedenle, çok taraflı çözümlere ulaşmanın gittikçe zorlaştığı bir bağlamda teknolojik gelişmelerle ortaya çıkan meselelerin çözümünü sağlama noktasında etik değerler büyük bir öneme sahiptir. Uluslararası antlaşmalarda yer bulan etik değerler, her ne kadar bazı noktalarda soyut karakterleri nedeniyle tartışmalara konu olsalar da antlaşmaların genel ruhunun oluşmasında ve güncelliklerini korumalarında önemli bir rol oynamaktadır. Bu değerler özellikle uluslararası hukukun “bilinmeyenle” olan münasebetini kolaylaştırmaktadır. Belki de bilinmezliğin en fazla ege-men olduğu ve bilinmezle en fazla münasebeti olan uluslararası hukuk dalı şüphesiz uzayın sunmuş olduğu karmaşık koşullar nedeniyle uzay hukukudur.

Bu bağlamda, Soğuk Savaş döneminde oluşturulmuş uzay hukuku antlaşmalarında etik değerlerin fazlasıyla yer tuttuğunu ileri sürebiliriz. 1960’lı yıllarda uzay faaliyetlerinin çok yeni olduğu ve yeterince gelişmediği düşünüldüğünde bu durum hiç şaşırtıcı karşılanmamalıdır. Bu nedenledir ki daha sonradan gelişen uzay faaliyetlerini şekillendirecek genel ilkeler uzay hukukunun oluşturulmaya başlandığı andan itibaren

kademeli olarak uygulamaya sokulmuştur.¹ Öncelikle yumuşak hukuk kurallarıyla, daha sonra da uluslararası antlaşmalar yoluyla uzay hukukunun evrensel ve insancıl yönü ağır basan ilkeleri ortaya konmuştur.

Uzay antlaşmalarında varlığını hissettiren insancıl yaklaşımda “insanlık” kavramının yeri tartışılmazdır.² Nitekim, 1967 tarihli Uzay Antlaşması kavrama atf yapan ilk uluslararası antlaşma olma özelliğini taşımaktadır.³ Bu nedendir ki insanlık kavramı uzay hukukunun uluslararası hukukun gelişimine sağladığı en önemli katkılardan biri olarak kabul edilmektedir. Nitekim, uluslararası hukukun bir dalı olan uzay hukukunun evrensel karakteri bu yönde bir yaklaşımı mecbur kılmaktadır zira uzay faaliyetleri sadece uzay alanında etkin devletleri değil bütün insanlığı ilgilendirmektedir.⁴

Bu kavrama sadece uzay hukukunda değil uluslararası hukukun diğer dallarında da başvurulduğunu hatırlatmamız yerinde olacaktır. Örneğin, Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi’nin 136. maddesi hükmünce, bölge ve kaynakları insanlığın ortak mirası olarak kabul edilmiştir.⁵ Sözleşmenin 137. maddesine göre devletler, bölge üzerinde egemenlik tesis edemeyecek, kaynakları kendilerine mal edemeyeceklerdir. Bölgenin kaynaklarının yönetilmesi bütün insanlık adına hareket etme kabiliyetine sahip Uluslararası Deniz Yatağı Otoritesi’ne bırakılmıştır. Bu çalışma kapsamında insanlık kavramına sadece uzay hukuku penceresinden yaklaşılacaktır.

Konunun uzay hukuku bağlamında güncelliği uzaydan elde edilen menfaatlerin paylaşılması noktasında yoğunlaşmaktadır. Son dö-

¹ TÜRÜNCÜ Ayşe Nur, “Uzay Hukuku ve Uzaydaki Faaliyetlerin Gelişmesiyle İlgili Milletlerarası Sistemin Yapısı, Düzenlediği İlişkiler ve Dayandığı Esaslara Genel Bir Bakış”, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, Cilt 19, 2000, ss.984-985.

² Türk Dil Kurumu kavramı “insanların tümü, beşeriyet” şeklinde tanımlamaktadır. Türk Dil Kurumu Sözlüğü: <https://sozluk.gov.tr> erişim tarihi: 11.01.2022. Ernst Fasana tarafından yapılmış olan tanım da benzer şekildedir: “the notion for the whole of all human beings, the whole of humanity”. FASAN Ernst, “The Meaning of the Term “Mankind” in Space Legal Language”, Journal of Space Law, Vol.2, 1974, s.125.

³ Ay ve Diğer Gök Cisimleri Dahil, Uzayın Keşif ve Kullanılmasında Devletlerin Faaliyetini Yöneten İlkeler Hakkında Antlaşma, İmza Tarihi: 27 Ocak 1967, Yürürlük Tarihi: 10 Ekim 1967 (Kısaca Uzay Antlaşması).

⁴ PEYREFITTE Leopold, Droit de l’Espace, Paris, 1993, Dalloz, s.20.

⁵ Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi, İmza Tarihi: 10 Aralık 1982, Yürürlük Tarihi: 16 Kasım 1994. Konuyla ilgili genel olarak bkz. AKKUTAY Ali İbrahim, “Uluslararası Hukuk bakımından Derin Deniz Yatağında Yer Alan Kaynakların Araştırılması, Keşfi ve İşletilmesi”, Ankara Barosu Dergisi, Cilt 2, 2016, ss.155-193.

nemde Amerika Birleşik Devletleri ve Lüksemburg ulusal düzeyde yapmış oldukları uzay madenciliğiyle ilgili düzenlemelerle vatandaşlarının uzay kaynaklarını işletmesinin önünü açmıştır. Bu noktada, Uzay Antlaşması'nda uzay madenciliğinin detaylı olarak ele alınmadığını ve bu faaliyetin temel bir mesele olarak düşünülmediğini hatırlatmamız gerekir.⁶ Uzay Antlaşması'nda doğrudan bir yasaklama olmaması dolayısıyla öğretide ve devletlerin uygulamasında farklı yaklaşımlardan bahsetmek mümkündür.

Tartışmanın ilk ana eksenini genel itibariyle sahiplenilemezlik ilkesinin yorumlanması oluşturmaktadır. Uzayın sahiplenilemezliği üzerinde herkes hemfikir olsa da uzayın kaynakları açısından durum farklılık arz etmektedir. Burada bizim yaklaşımımız gök cisimlerinin kaynaklarının kullanılması ve işletilmesinin bu ilkenin bir ihlali olmadığı yönündedir. Uzay bir *res communis*⁷ olarak kabul edilmektedir ve kaynaklar uzay üzerinde sahiplenme iddiasında bulunmadan sahiplenilebilir.⁸ Uzay Antlaşması'nda uzay özgürlüğüne getirilen sınırlamalar dahilinde uzay madenciliğinin yapılmasının hukuka uygun olduğu kanaatindeyiz. Bu noktada genel olarak karşılaşılan en büyük hata Uzay Antlaşması ile Ay Antlaşması'nın⁹ hükümlerinin birbiriyle karıştırılmasıdır. Bu husus aşağıda detaylandırılacaktır.

⁶ TRONCHETTI Fabio, "Legal Aspects of Space Ressource Utilization", Handbook of Space Law, VON DER DUNK Frans ve TRONCHETTI Fabio (Editörler), 2015, Edward Elgar Publishing, s.777.

⁷ Uzay, açık deniz örneğinde olduğu gibi, bir *res communis* olarak kabul görmektedir ve bunun sonucu olarak hiç kimseye ait değildir, ulusal paylaşımına müsait değildir ve herkesin kullanımına açıktır. SHAW Malcolm N., Uluslararası Hukuk, KAYA İbrahim (Çeviri Editörü), Sekizinci Baskı, Ankara, TÜBA, 2018, s.350.

⁸ Açık denizlerle analogi yapılarak ortaya konan bu yaklaşım için genel olarak bkz. SCHILLING Franz, "Fishing in Outer Space – The Luxembourgish Interpretation of the Appropriation of in-situ Resources", 68 ZLW, 2019, ss. 248-260. Bu yaklaşımda açık denizde bulunan balıkların sahiplenilebileceği ancak açık denizin sahiplenilemeyeceği ileri sürülmektedir.

⁹ Ay ve Gök Cisimlerinin Üzerinde Devletlerin Faaliyetlerini Düzenleyen Antlaşma, İmza Tarihi: 5 Aralık 1979, Yürürlük Tarihi: 11 Temmuz 1984 (Kısaca Ay Antlaşması). Ay Antlaşması'nın sadece Ay'a değil güneş sisteminde yer alan diğer gök cisimlerine de uygulandığını hatırlatmak yerinde olacaktır. Diğer gök cisimleriyle ilgili özel bir kural (*lex specialis*) öngörülmedikçe bu antlaşma uygulama alanı bulacaktır. Antlaşma'nın uygulama kapsamıyla ilgili genel olarak bkz. JAKHU Ram/FREELAND Steven/ HOBE Stephan/ TRONCHETTI Fabio ve STUBBE Peter, "Moon Agreement", Cologne Commentary on Space Law (Volume II), HOBE Stephan, SCHMIDT-TEDD Bernard ve SCHROGL Kai-Uwe (Editörler), Köln, 2015, Carl Heymanns Verlag, 2013, ss.351-354.

Tartışmanın ikinci ana eksenini ise uzay faaliyetlerinin yürütülmesi esnasında gözetilmesi gereken genel menfaate uygunluğun sağlanması ve ulusal menfaatler arasındaki çatışma oluşturmaktadır. Bu noktada ortaya çıkan soru hangi şekilde ve ölçüde genel menfaatle ulusal menfaatler arasında bir dengenin bulunacağı şeklindedir. Çatışan bu menfaatler arasındaki denge bulma çabasında insanlık kavramı kıymetli bir yer tutmaktadır. İnsanlığa tahsis edilmeyele genel menfaate uygunluk arasındaki ilişki detaylı olarak incelenmelidir. Bu dengenin sağlanmasında hiç şüphesiz uluslararası kişiliğe haiz bir birimin etkinliği da büyük rol oynayacaktır. Bu noktada cevaplandırmaya çalışacağımız hukuki mesele insanlığın uzay hukuku bağlamında bir uluslararası hukuk kişiliğine sahip olup olmadığıdır. Uluslararası hukukun genel ilkelerinden hareketle bu soruya bir cevap aranacak ve öğretilerdeki farklı görüşler tartışılacaktır.

Bu çalışma kapsamında ilk olarak insanlık kavramı uzay antlaşmaları çerçevesinde ele alınacaktır (I). Daha sonraki aşamada insanlığın uluslararası hukuk kişisi olup olmadığı hususu uzay hukuku bağlamında tartışılacaktır (II).

I. UZAY ANTLAŞMALARINDA İNSANLIK KAVRAMININ YERİ

Uzay antlaşmaları kapsamında öncelikle Uzay Antlaşması'nın (A) daha sonra da Ay Antlaşması'nın (B) hükümleri inceleme konusu olacaktır.

A. Uzay Antlaşması'nda “İnsanlık”

Uzay Antlaşması'nda ilk olarak birinci maddede yer alan “bütün insanlığa tahsis” (1) daha sonra da beşinci maddedeki “insanlığın uzaydaki temsilcileri”(2) kavramlarını ele alacağız.

1. Bütün İnsanlığa Tahsis Kavramının Kapsamı ve Uygulanması

Uzay hukukunun en önemli ilkelerinden birisi hiç şüphesiz Uzay Antlaşması'nın 1. maddesinde yer alan ve aynı zamanda örf ve âdet hukuku olarak da kabul edilen uzay özgürlüğüdür.¹⁰ Uzay özgürlüğünden sadece devletler değil aynı zamanda şirketler ve uluslararası örgütler de istifade edebilmektedir. Kısacası, diğer uluslararası alanlarda ol-

¹⁰ PEYREFITTE, ss.41-42; MARCOFF Marco G., “La Liberte de l'Espace - Regle de Droit International a Condition Resolutoire”, Vol.28, 1979, ZLW, s.413. Uzay hukukunda örf ve adet hukukunun yeriyile ilgili genel olarak bkz. LYALL Francis ve LARSEN Paul B., Space Law: a Treatise, Surrey, 2009, Ashgate, ss.70-80.

duğu üzere uzay da bir özgürlük alanıdır. Bununla birlikte, bu özgürlük sınırsız bir özgürlük olarak tasarlanmamış ve Uzay Antlaşması'nda sınırlamalar getirilmiştir. Bu sınırlamalardan bazıları şu şekilde sıralanabilir: uzayın sahiplenilemezliği (madde 2), uzay faaliyetlerinin uluslararası hukuka uygun olarak gerçekleştirilmesi (madde 3), uzayın kısmi olarak silahsızlandırılması (madde 4), uzay faaliyetlerinden dolayı sorumluluk (madde 6 ve 7), uzay araçlarının tescili (madde 8).

Bu sınırlamalardan bir diğeri de Uzay Antlaşması'nın birinci maddesinde öngörüldüğü üzere uzayın keşfi ve kullanılmasının bütün insanlığa tahsis edilmiş olmasıdır. Hiç şüphesiz, tahsis etme ifadesi uzay özgürlüğü ilkesini hem tamamlamakta hem de sınırlandırmaktadır. Tamamlamaktadır çünkü özgürlükten bütün ülkelerin hiçbir ayırım gözetmeksizin istifade edebilmesinin önünü açmaktadır. Sınırlandırmaktadır çünkü uzayın sadece belirli ülkelerin özgür olduğu bir alan olmasının önüne geçilmek istenmiş ve gelecek kuşaklara uzayın olması gerektiği bir biçimde aktarılması amaçlanmıştır.¹¹ Bu kavrama başvurulmasıyla Antlaşma'da genel olarak hedeflenen uzay faaliyetlerinin yürütülmesine bir nevi çerçeve çizmek ve ortaya çıkması muhtemel meselelerin çözümünü sağlayacak genel perspektifi belirlemektir.¹² Özetle, sınırlı sayıda ki uzayda etkin olma potansiyeli yüksek ülkelerin menfaatleriyle birlikte gelişmekte olan ülkelerin menfaatlerinin de teminat altına alınması amaçlanmıştır.¹³

Dolayısıyla, bu noktada Uzay Antlaşması'nın birinci maddesinde öngörülen bir diğer sınırlama olan uzayın keşfinin ve kullanılmasının bütün ülkelerin menfaatine olarak yürütülmesi (*common benefit clause*) devreye girmektedir. Bu sınırlamanın gereği olarak ulusal menfaatler yasaklanmamış ancak ulusal menfaatlerin bütün ülkelerin menfaatleriyle çatışmayacak şekilde gerçekleştirilmesi yükümlülüğü getirilmiştir. Bir

¹¹ HOBE Stephan, "Article I of the Outer Space Treaty", Cologne Commentary on Space Law (Volume I), HOBE Stephan/ SCHMIDT-TEDD Bernard ve SCHROGL Kai-Uwe (Editörler), Köln, 2009, Carl Heymanns Verlag, s.34 ve 41.

¹² DE LA ROCHERE Jacqueline Dutheil, "La Convention sur l'Internationalisation de l'Espace", Annuaire Français de droit International, Vol.13, 1967, s.626 ; PEYRE-FITTE, s.58.

¹³ Uzay Antlaşması'nda insanlığa tahsis etme terimine başvurulması Bueckling tarafından Antlaşma'ya taraf olan devletlerin farklı menfaatleri arasındaki tam olarak çözülmemiş çatışmayı kamufle etme girişimi olarak değerlendirilmektedir. BU-ECKLING Adrian, "The Strategy of Semantics and The 'Mankind Provision' of The Space Treaty", Journal of Space Law, Vol.7-1, 1972, s.20.

başka deyişle, ulusal bir faaliyetin genel menfaatle uyumlu olduğu ölçüde Uzay Antlaşması'nın genel ruhuna uygunluğundan söz edilebilir.¹⁴

Bu bağlamda, gelişmekte olan ülkelerin menfaatleriyle gelişmiş olan ülkelerin menfaatleri arasında uzay antlaşmalarında kurulmaya çalışılan hassas bir dengenin varlığından bahsedilebilir.¹⁵ Buna ilaveten, herhangi bir ülke tarafından gerçekleştirilen uzay alanındaki bilimsel ve teknik gelişmelerin, belli ölçülerde, bütün insanlığın ilerlemesi olarak değerlendirilebileceğini de ileri sürebiliriz.¹⁶ Nitekim, telekomünikasyon, uzaktan algılama ve navigasyon uydularının insanlığın gelişimine yaptığı katkı tartışılmaz bir boyuttadır. Örneğin, küresel düzeyde navigasyon hizmeti sağlayan ülkelerin uygun bir sinyal alıcıya sahip dünya üzerindeki herkese ücretsiz bir biçimde hizmet sunmaları hem genel menfaatin korunması hem de insanlığın kullanımına tahsis etme kavramlarıyla uyum halindedir.¹⁷ Nitekim, sağlanan açık hizmet (*open service*) ekonomik ve bilimsel kalkınma düzeyine bakılmaksızın bütün ülkelerin kullanımına açılmıştır. Açık hizmetin doğasından kaynaklanan bazı sınırlamaların varlığı (özellikle sorumluluk noktasında) kullanıcıyla hizmet sağlayıcı arasında bir sözleşme bulunmaması ve dolayısıyla hizmette bir devamlılık taahhüdü olmamasıyla açıklanabilir.

Navigasyon faaliyetleri sadece sivil alanda değil aynı zamanda askeri alanda da büyük önem kazanmıştır. Navigasyon hizmeti sağlayıcı ülkeler askeri operasyonlara has üst düzey korumalı sinyallerin kullanımını belirli koşullarda üçüncü ülkeler ve uluslararası kuruluşların kullanımına da açmaktadır. Bu noktada, politik ve güvenlikçi yaklaşımlardan hareketle hizmet sağlayıcı ülkelerin sinyallerin paylaşımı hususunda tasarruf hakkına sahip olmaları hakkaniyet çerçevesinde değerlendirilmelidir zira, devletler uzayda elde ettikleri tüm kazanımları pay-

¹⁴ Özellikle, Avrupa Birliği'nin uzay alanında ön plana çıkmasıyla bölgesel menfaat kavramının ortaya çıktığını da söyleyebiliriz. Bu kavramın ulusal menfaatin farklı bir tezahürü olarak değerlendirilmesi yerinde olacaktır.

¹⁵ JAKHU Ram S., “Une Gouvernance Globale Renforcee de l'Espace Extra-Atmosphérique pour un Ordre Stable et des Benefices Accrus par”, *Annuaire Français de Relations Internationales*, Vol.18, 2017, s.941.

¹⁶ LACHS Manfred, *The Law of Outer Space, An Experience in Contemporary Law-Making*, Leiden, 2010, Martinus Nijhoff Publishers, s.107; COURTEIX Simone, “L'accord Rwgissant Les Activites des Etats sur la Lune Et Les Autres Corps Celestes”, *Annuaire Français de droit International*, Vol.25, 1979, s.221.

¹⁷ Konuyla ilgili daha detaylı olarak bkz. ÇAKIR Tugrul, “International Cooperation As An Essential Part Of The Galileo Programme”, *Legal Aspects Around Satellite Constellations*, FROEHLICH Annette (Editör), 2021, Springer, ss.161-177.

laşmak zorunluluğunda değildir ve arzu etmeleri halinde paylaşımın şekline de kendileri karar vereceklerdir.¹⁸ Şimdiye kadar hiçbir ülke gelişmiş olan ülkelerin uzay faaliyetleri dolayısıyla elde ettiği avantajlar üzerinde hak talep etmemiştir; nitekim, burada gelişmiş ülkelerin elde ettikleri kazanımları büyük ölçüde diğer ülkelerle paylaşmaları belirleyici faktör olmuştur.¹⁹ Kısacası, genel menfaate uygunluk ve insanlığa tahsis kavramları uygulamada iş birliğini teşvik edici bir etki oluşturmuştur ve iş birliğine yoluna gitme bu kavramların hayata geçirilmesinin en ideal yöntemidir.²⁰

Bununla birlikte, Marchisio'nun da belirttiği üzere uzayda iş birliği bir zorunluluk olarak değil uzay faaliyetlerine yön veren bir prensip olarak değerlendirilmelidir.²¹ Dolayısıyla, uzayda genel olarak bir iş birliği yükümlülüğü bulunmamaktadır ve devletlerin iş birliğine gidip gitmemeleri egemen bir şekilde kendi verecekleri karara bağlıdır.²² Esas itibarıyla iş birliği iki sebeple uzay alanında güçlü olan ülkelerin lehinedir. Öncelikle, uzay gibi karmaşık ve zorlu bir alanda iş birliği ulusal uzay programlarının gerçekleştirilmesini hızlandırmaktadır.²³ İkinci olarak da güçlü uzay devletleri tarafından geliştirilmiş uzay teknolojilerinin dünya üzerinde mümkün mertebe yaygın bir biçimde kullanılması bu devletlerin ticari menfaatlerine uygundur.²⁴ Başka bir deyişle, iş birliği aynı zamanda ulusla menfaatlerin sağlanması için önemli bir araçtır. Özetle, uzay faaliyetlerinin karmaşık doğası uzay alanında iş birliğini

¹⁸ MARCOFF, s.412; TRONCHETTI, s.781.

¹⁹ JASENTULIYANA Nandasiri, "Article I of the Outer Space Treaty Revisited", *Journal of Space Law*, Vol.17/2, 1989, s.140.

²⁰ JASENTULIYANA, s.140; NOICHIM Chukeat, "International Cooperation for Sustainable Space Development", *Journal of Space Law*, Vol. 31/2, 2005, s. 326; COCCA Aldo Armando, "The Advances in International Law Through the Law of Outer Space", *Journal of space Law*, Vol. 9, 1981, s.18.

²¹ MARCHISIO Sergio, "Article IX of the Outer Space Treaty", *Cologne Commentary on Space Law (Volume I)*, HOBE Stephan/ SCHMIDT-TEDD Bernard ve SCHROGL Kai-Uwe (Editörler), Köln, 2009, Carl Heymanns Verlag, ss.174-175. Bununla birlikte, Cocca'ya göre iş birliği uluslararası hukukta bir hedefken uzay hukukunda bir yükümlülüktür. COCCA Aldo Armando, "Prospective Space Law", *Journal of Space Law*, Vol.26/1, 1998, s.54.

²² HOBE, Article I of the Outer Space Treaty, s.42; CHENG Bin, "The 1967 Outer Space Treaty: Thirtieth Anniversary", *Air&Space Law*, Vol.23-4/5, 1998, s.164.

²³ COURTEIX Simone, "Towards a World Space Organization", *Outlook on Space Law over the next 30 years*, LAFFERANDERIE Gabriel (Editör), Kluwer Law International, 1997, s.424.

²⁴ CHENG, s.164.

büyük ölçüde gerekli kılmaktadır. Bu nedenledir ki uzay hukuku bir iş birliği hukukudur ve iş birliği Uzay Çağı'nın başından bu yana bu alanın gelişmesine çok büyük katkı sağlamıştır.

13 Aralık 1996 tarihli Birleşmiş Milletler Genel Kurul Kararı²⁵ yukarıda iş birliği ile ilgili altını çizdiğimiz gönüllü yaklaşımı desteklemektedir. Bu karar, Uzay Antlaşması'nda yoğun bir biçimde teşvik edilen iş birliğinin nasıl yorumlanacağı hususuna ışık tutmuş ve bu konuda ortak bir yaklaşımın geliştirilmesine katkı sağlamıştır.²⁶ Devletler, her ne kadar bağlayıcı bir karakteri olmasa da bu kararda ortaya konan prensiplerle genel olarak uygun bir biçimde hareket etmiştir.²⁷

Kararın ilk maddesi iş birliğinin uluslararası hukuka uygun olarak, genel menfaatle uyum içinde ve gelişmekte olan ülkelerin ihtiyaçlarını dikkate alarak yapılması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu vesileyle özellikle gelişmekte olan ülkelerde uzay bilimleri ve tekniklerinin geliştirilmesi ve bu ülkelerin uzay kapasitelerinin artırılması öngörülmüştür (5. madde). İkinci maddede iş birliği yoluna giden devletler açısından adil ve kabul edilebilir olduğu ölçüde iş birliğine başvurulması hususuna dikkat çekilmektedir. Dolayısıyla, devletler iş birliğine gidip gitmeme yönündeki kararı serbestçe alabileceklerdir. Benzer şekilde hangi ülkelerle iş birliği yapılacağına karar vermek ve iş birliğinin hangi şekil/ölçüde olacağını belirlemek devletlerin kendi tasarrufundadır. Kısacası, devletler, iş birliği yapmaya zorlanamaz ancak bu yönde teşvik edilebilir.²⁸ Bu bağlamda, özellikle ikinci maddede iş birliğine giden devletler arasında bir dengenin yakalanmaya çalışıldığını kolaylıkla görebiliriz.

Özetle, bütün insanlığa tahsis, genel menfaate uygunluk ve iş birliği kavramları arasında bir tamamlayıcılıktan bahsedebiliriz. İnsanlığa tahsis ve genel menfaat kavramlarının gerçekleştirilmesi için iş birliğinin önemli bir araç olduğunu söyleyebiliriz. Bu kavramların genel itibarıyla uzay hukukunun insancıl yanının bir uzantıları olduğunu ve insanlığın

²⁵ 51/122 numaralı ve 13 Aralık 1996 tarihli Birleşmiş Milletler Genel Kurul Kararı, Uzayın Keşfinin ve Kullanımının Tüm Devletlerin, Özellikle Gelişmekte Olanların, Menfaati ve Yararına Olmasına İlişkin Uluslararası İş Birliği Deklarasyonu. Deklarasyonun hazırlanış süreciyle ilgili genel olarak bkz. HOBE Stephan ve TRONCHETTI Fabio, “Space Benefits Declaration”, Cologne Commentary on Space Law (Volume III), HOBE Stephan, SCHMIDT-TEDD Bernard ve SCHROGL Kai-Uwe (Editörler), Köln, 2015, Carl Heymanns Verlag, ss.306-318.

²⁶ HOBE/ TRONCHETTI, ss.356-357.

²⁷ HOBE/ TRONCHETTI, ss.356-357.

²⁸ HOBE/ TRONCHETTI, ss.334-336.

gelişimine uzay faaliyetleri vasıtasıyla büyük katkı sağladıklarının altını çizebiliriz.

Uzay Antlaşması'nda insanlık kavramına atıf yapan bir diğer madde beşinci maddedir.

2. "İnsanlığın Uzaydaki Temsilcisi" Kavramının Kapsamı ve Uygulanması

Uzay Antlaşması'nın 5. maddesi astronotları insanlığın uzaydaki temsilcileri olarak addetmektedir.²⁹ Bu bağlamda, Antlaşma'ya taraf olan devletler kaza/mecburiyet halinde astronotların başka bir ülkeye veya açık denize iniş yapmalarını takiben yardım etme yükümlülüğü altına girmektedir. Benzer şekilde uzayda astronotların hayatını veya sağlığını tehlikeye atacak bir olayın keşfi halinde devletler diğer taraf devletleri veya Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ni durumdan derhal bilgilendirmekle yükümlüdür.

Astronotların Kurtarılmasına ilişkin Anlaşma'da³⁰ ise devletlerin Uzay Antlaşması'nın beşinci ve sekizinci maddelerinden doğan yükümlülükler detaylandırılmıştır. Anlaşma'da "insanlığın uzaydaki temsilcisi" ifadesinden neyin kastedildiği açıklanmamıştır. Bununla birlikte, Anlaşma'nın giriş bölümünde genel olarak uzay hukukunda egemen olan insancıl yaklaşımın bir kez daha altının çizildiği "*insancıl düşünceler*" ifadesine yer verilmiştir.³¹

Uzay Antlaşması'nın beşinci maddesi ışığında astronotların insanlığı temsil edebilme yeteneğine sahip tek gerçek kişiler olduğu muhakkaktır. Hiç şüphesiz bu durum astronotların yapmış oldukları mesleğin tehlikesi ve gerçekleştirdikleri görevlerin insanlık için taşıdığı değer

²⁹ Astronotların hukuki statüleri konusunda genel olarak bkz. ACHILLEAS Philippe, "Le Statut International de l'Astronaute", *Proceedings of the Colloquium on the Legal and Ethical Issues of Human Space Flight*, Paris, UNESCO, 2005, ss.13-28.

³⁰ Astronotların Kurtarılması, Astronotların ve Uzaya Fırlatılmış Olan Araçların Geri Verilmeleri Hakkında Anlaşma, İmza Tarihi: 19 Aralık 1967, Yürürlük Tarihi: 3 Aralık 1968 (Kısaca Kurtarma Anlaşması). Konuyla ilgili genel olarak bkz. ERDEM Merve, *Uzayın ve Uzay Faaliyetlerinin Hukuki Rejimi*, Ankara, 2014, Savaş Yayınevi, ss.35-41.

³¹ Anlaşma'nın başlangıç hükümlerinde "insancıl düşünceler" ifadesine başvurulması felsefi niteliği dolayısıyla bazı yazarlar tarafından uluslararası hukuk uygulamasında sıra-dışı olarak kabul edilmektedir. MARBOE Irmgard/ NEUMANN Julia ve SCHROGL Kai-Uwe, "Rescue Agreement", *Cologne Commentary on Space Law (Volume II)*, HOBE Stephan/ SCHMIDT-TEDD Bernard ve SCHROGL Kai-Uwe (Editörler), Köln, 2015, Carl Heymanns Verlag, 2013, s.36.

çerçevesinde anlaşılabilir.³² Esasında, söze konu olan temsil kabiliyeti uzay hukukunun idealist ve yenilikçi yaklaşımlarından sadece bir tane-sidir.³³ Astronotlar lehine yapılan bu tanımlama Anlaşma’ya taraf devletler tarafından özel bir biçimde korunma şeklinde hukuki sonuç doğurmaktadır. Öğretide, öngörülen bu temsil yetkisinin daha çok sembolik bir değer taşıdığı kabul görmektedir.³⁴ Bu temsil yetkisi diplomatik bir temsil olarak anlaşılmalıdır.³⁵ Ayrıca, astronotlara özel bir vatandaşlık verilmesi durumundan bahsetmemiz de mümkün değildir zira astronotlar kendi milliyetlerine sahip olmaya devam etmektedir.³⁶

Astronot kavramının tanımına uluslararası hukuk metinlerinde ulaşmak mümkün değildir. Uzay turizminin gelişmesiyle astronot kavramının ne anlama geldiği sorgulanmaya başlamış ve özellikle de Kurtarma Anlaşması’nın hangi ölçüde uzay turistlerine uygulanacağı hususu tartışmaya açılmıştır. Bu noktada, astronotu şu şekilde tanımlamak yerinde olacaktır³⁷: “Uzaya ticari olmayan, özel hukuk ilişkisine dayanmayan profesyonel sebeplerle yolculuk yapan kişi”. Bu tanımdan hareketle uzay turistlerinin bu kapsamda değerlendirilemeyeceği ve insanlığın bir temsilcisi olarak kabul edilemeyecekleri açıktır. Benzer şekilde, uzay turistlerinin Kurtarma Anlaşmasındaki uzay aracı mürettebatı kavramına dahil olup olmadıkları hususu da tartışılmaktadır.³⁸ Uzay turistleri her ne kadar insanlığın temsilcileri olarak kabul edilmeseler ve uzay

³² SGROSSO Gabriella Catalano, “Legal Status of the Crew in the International Space Station”, Proc. on L. Outer Space, Vol.42, 1999, s.36 ; LACHS, s.68.

³³ COCCA, Prospective Space Law, s.54.

³⁴ HOBE Stephan, “Legal Aspects of Space Tourism, Nebraska Law Review”, Vol.86-2, 2007, s.455; DE LA ROCHERE, s.630.

³⁵ SGROSSO, s.36.

³⁶ MATEESCO-MATTE Mircea, “Des Agents Tres Spatiaux: Quel Regime Juridique”, Annals Air & Space L., Vol 2, 1977, s.372.

³⁷ “Human beings travelling into outer space for professional reasons of a non-commercial, non-private nature”: VON DER DUNK Frans ve GOH Gérardine Meishan, “Article V of the Outer Space Treaty”, Cologne Commentary on Space Law (Volume I), HOBE Stephan/ SCHMIDT-TEDD Bernard ve SCHROGL Kai-Uwe (Editörler), Köln, 2009, Carl Heymanns Verlag, s.97.

³⁸ Bu konuda detaylı bir tartışma için bkz. VON DER DUNK Frans, “A sleeping Beauty Awakens: The 1968 Rescue Agreement After Forty Years”, Journal of Space Law, Vol.34, 2008, ss.411-434. Uzay Antlaşması ve Kurtarma Anlaşması’nın farklı terimlere başvurması uzay hukukunun genel ahengi açısından karmaşıklığa yol açmaktadır. ÇAKIR Tugrul, “Les Sources du droit de l’Espace”, Cinquante ans de droit de l’Espace, ACHILLEAS Philippe ve HOBE Stephan (Editörler), 2020, Brill/Nijhoff, s.109.

mürettebatının bir üyesi olmadıkları açık olsa da Anlaşma'da egemen olan insancıl yaklaşım gereği astronotlara sağlanmakta olan korumadan faydalanmaları yerinde olacaktır.³⁹ Bu noktada, bir defa daha, uzay antlaşmalarında öngörülme-yen bir duruma etik değerler çerçevesinde çözüm bulmak mümkün olmaktadır. Kısacası, insanı merkeze alan yaklaşım burada da takip edilmeli ve olası ihtilafların önüne geçilmelidir.

Uzay Antlaşması'nda yer alan insanlık kavramını inceledikten sonra Ay Antlaşması'nda konunun nasıl ele alındığı hususuna geçebiliriz.

B. Ay Antlaşması'nda yer alan "İnsanlığın Ortak Mirası" Kavramı

Ay Antlaşması'nın 11. maddesinde, Ay ve doğal kaynakları insanlığın ortak mirası olarak kabul edilmiştir. Ortak miras kavramı uluslararası hukukta tartışılan konulardan biri olup kavramın içeriği ve niteliği üzerinde ortak bir yaklaşım ortaya konmuş değildir.⁴⁰ Dinamik bir kavram olan ortak miras uygulamaya konduğu alanla alakalı olarak doğrudan değişiklik göstermektedir.⁴¹ Örneğin, Deniz Hukuku Sözleşmesi'nden farklı olarak Ay Antlaşması'nda ortak miras kavramı detaylandırılmamış; hayata geçirilmesi planlanan uluslararası rejimin genel çerçevesi çizilmemiş; bununla birlikte, sadece kaynakların yönetiminde dikkate alınması gereken genel prensipler belirlenmiştir.⁴²

Ay Antlaşması'nda ortak miras kavramına başvurulması Uzay Antlaşmasındaki tahsis etme kavramını geliştirmekte olan ülkelerin endişelerini giderecek bir biçimde somutlaştırma çabası olarak görülmektedir.⁴³ Nitekim, ortak miras kavramının Antlaşma'da yer almasında geliştirmekte olan ülkeler büyük bir rol oynamıştır.⁴⁴ Wassenbergh'in de altını çizdiği

³⁹ MARBOE/ NEUMANN/ SCHROGL, s.35.

⁴⁰ BUECKLING, s.21.

⁴¹ JAKHU Ram/ FREELAND Steven/ HOBE Stephan/ TRONCHETTI Fabio ve STUBBE Peter, "Moon Agreement", Cologne Commentary on Space Law (Volume II), HOBE Stephan/ SCHMIDT-TEDD Bernard ve SCHROGL Kai-Uwe (Editörler), Köln, 2015, Carl Heymanns Verlag, 2013, s.395; Hobe, Article I of the Outer Space Treaty, s.37.

⁴² TRONCHETTI, ss.786-787; ERDEM, s.98.

⁴³ COCCA, The Advances in International Law Through the Law of Outer Space, s.16; DE LA ROCHERE, s.626.

⁴⁴ Antlaşma'nın hazırlanış süreciyle ilgili genel olarak bkz. JAKHU/ FREELAND/ HOBE/ TRONCHETTI/ STUBBE, ss.341-347 ve 389-394. Geliştirmekte olan ülkelerin uzay hukukunun oluşturulmasına olan katkıları konusunda genel olarak bkz. JASENTULIYANA Nandasiri, "The Role of Developing Countries in the Formulation of Space Law", Annals Air & Space Law, Vol.20, 1995, ss.95-138.

üzere uzayda etkin devletler sınırları azaltılmış bir özgürlük talep ederken gelişmekte olan devletler ise uzaydan elde edilen kazanımların adil olarak paylaşılması gerektiği tezini ileri süregelmıştır.⁴⁵ Ay Antlaşması'nın hazırlanma sürecindeki genel çatışma da bu noktada yoğunlaşmıştır.

Christol'e göre insanlığa tahsis edilme ve insanlığın ortak mirası kavramları arasındaki fark şu şekilde açıklanabilir⁴⁶: tahsis edilme *res communis* prensibiyle doğrudan alakalıdır, devletlere özgürlük alanı açar ve zorunlu bir kaynak paylaşım sistemi getirmez; ortak miras kavramıysa kaynakların adilce paylaşılmasını sağlamak amacıyla uluslararası bir rejimin hayata geçirilmesini gerektirir (*res communis plus*). Kısacası, Uzay Antlaşması'nın birinci maddesi ortak miras kavramının temelini atmış ve bu temel daha sonradan Ay Antlaşması'nda geliştirilmiştir. Uzay Antlaşması kapsamında bir uluslararası rejim öngörülmediği için devletlerin bu antlaşmadaki sınırlar dahilinde kaynakları kullanmalarında ve işletmelerinde bir engel bulunmamaktadır. Her iki kavramın ortak özelliği uzay özgürlüğü ilkesine sınırlama getirmiş olmasıdır.⁴⁷ Ancak, sınırlama dereceleri farklıdır yani ortak miras insanlığa tahsise nazaran çok daha fazla sınırlayıcıdır.

Bu bağlamda, Ay Antlaşması'nın 11. maddesinin beşinci fıkrası Ay'ın doğal kaynaklarının işletilmesinin idaresi amacıyla uluslararası bir rejimin hayata geçirilmesini öngörmektedir. Bu rejimin esaslı amaçları arasında kaynakların rasyonel bir biçimde yönetilmesi ve kaynaklardan elde edilen kazanımların adilce paylaşılması gerekliliği belirtilmiştir (aynı maddenin yedinci fıkrası).⁴⁸ Rasyonel yönetimin gereği olarak, kaynaklarının işletilmesinde israfın önlenmesi amacıyla üst düzey ihtimam gösterilmeli ve bu durum sürdürülebilir kılınmalıdır.⁴⁹ Paylaşım noktasında kastedilen de eşit bir paylaşım değil adil bir paylaşım-

⁴⁵ WASENBERGH Henri, “Parallels and Differences in the Development of Air, Sea and Space Law in the Light of Grotius' Heritage”, *Annals Air Space Law*, Vol.9, 1984, ss.172-174.

⁴⁶ CHRISTOL Carl Q., “Important Concepts for the International Law of Outer Space”, *Proc. on L. Outer Space*, Vol.40, 1997, s.80. Benzer şekilde bkz. LYALL/ LARSEN, s.64 ; SHAW, ss.99-100.

⁴⁷ HOBE, Article I of the Outer Space Treaty, s.37.

⁴⁸ Kaynak yönetiminde dikkate alınması gereken bu hususlarda genel olarak bkz. VICAS Alex G., “Efficiency, Equity and the Optimum Utilization of Outer Space as a Common Resource”, *Annals Air & Space L.*, Vol.5, 1980, ss. 589-609.

⁴⁹ PEYREFITTE, s.73.

dır. Burada hedeflenen yatırım yapan ülkelerle gelişmekte olan ülkelerin menfaatleri arasında bir denge bulmaktır.

Bununla birlikte, rejimin kurulması ekonomik ve teknik olarak kaynakların işletilebilmesi koşuluna bağlanmıştır. Rejimin kurulması için beklenen anın ne zaman geleceği hususunda takdir yetkisi taraf devletlere bırakılmıştır.⁵⁰ Antlaşma'da ortaya konan yaklaşım kaynakların işletilmesi konusunun acil bir mesele olarak değerlendirilmediğinin açık bir göstergesidir.⁵¹ Her ne kadar son yıllarda bu alandaki çalışmalar hız kazanmış olsa da kaynakların ekonomik ve teknik olarak işletilmesi hala uzak bir ihtimal olarak gözükmektedir. Özellikle de Antlaşma'ya taraf olan Türkiye'nin de dahil olduğu 18 devlet⁵² bu kapasiteye sahip olmaktan uzaktır. Bununla birlikte, Antlaşma'da öngörülen rejimin kurulmasına kadarki süreçte Antlaşma'ya taraf devletler rejimin yukarıda belirtilen genel prensipleriyle uygun olarak bu yönde faaliyet geliştirebilirler.⁵³

Mevcut durumda, uzay hukuku bağlamında insanlığın ortak mirası kavramı muğlaklığını korumaktadır. Bu muğlaklık ancak Ay Antlaşması'nda öngörülen rejimin hayata geçmesiyle ya da Ay Antlaşması dışında geliştirilen bir yaklaşımla ortadan kaldırılabılır. Uzay alanında etkin devletlerin kurulacak rejime destek vermeleri hem rejimin etkinliğini artıracak hem de tartışmaların azalmasını sağlayacaktır. Bu husus detaylı olarak aşağıda ele alınacaktır.

Uzay antlaşmalarında insanlık kavramının nasıl ele alındığını inceledikten sonra insanlığın bir uluslararası hukuk kişisi olup olmadığını üzerine tartışmaya geçilmesi uygun olacaktır.

II. İNSANLIĞIN UZAY HUKUKU BAĞLAMINDA HUKUK KİŞİLİĞİ HUSUSU

İnsanlığın bir uluslararası hukuk kişisi olup olmadığını değerlendirmeye geçmeden önce (B) uluslararası hukukta kişilik meselesine temas etmek yerinde olacaktır (A).

⁵⁰ JAKHU/ FREELAND/ HOBE/ TRONCHETTI/ STUBBE, s.396.

⁵¹ TRONCHETTI, s.786.

⁵² Status of international agreements relating to activities in outer space as at 1 January 2021, 31 May 2021, A/AC.105/C.2/2021/CRP.10.

⁵³ COURTEIX, L'accord Regissant Les Activites des Etats sur la Lune Et Les Autres Corps Celestes, s.219.

A. Genel Olarak Uluslararası Hukukta Kişilik

İkinci Dünya Savaşı'nı takip eden süreçte genel hatlarıyla devletler arası ilişkileri düzenleyen bir sistemden uluslararası bir sisteme geçiş başlamıştır.⁵⁴ Yeni oluşan sistemde devletlerin ana katılımcı olmaya devam ettiklerini bununla birlikte diğer katılımcıların çeşitlenmeye başladığını söyleyebiliriz. Bu sürecin küreselleşme, teknolojik gelişim ve uluslararası ilişkilerin yoğun bir biçimde gelişmesiyle hızlandığını da ileri sürebiliriz.⁵⁵

Günümüz itibarıyla uluslararası hukuk kişilerini egemen olanlar ve egemen olmayanlar şeklinde ikiye ayırmamız mümkündür.⁵⁶ Egemen güce sahip devletler tam yetkili bir kişiliğe sahip olup en geniş kapsamda haklara sahiptir.⁵⁷ İkinci kategoride ilk akla gelen örnek hiç şüphesiz devletler tarafından oluşturulan ikincil nitelikli ve kendilerine has kişilikleri olan uluslararası örgütlerdir.⁵⁸ Dolayısıyla, uluslararası örgütlerin kişiliklerinin görevsel olduğunu ve devletler tarafından belirlenen misyon çerçevesinde hareket kabiliyetine sahip olduklarını söyleyebiliriz.⁵⁹

Uluslararası hukuk kişiliğine sahip olmanın hangi kurallara tabi olduğu uluslararası hukukta (iç hukukta olan durumun aksine) açık bir biçimde ifade edilmemiştir.⁶⁰ Devlet dışı katılımcıların uluslararası hukuk kişisi olarak kabul görmesinin önünü açan 1949 tarihli Uluslararası Adalet Divanı görüşü de bu yönde yeterli bilgi sağlamamaktadır.⁶¹ Divan bu kararını sadece yetkinin özelliği prensibine dayandırmış ve kurucu antlaşmada açıkça ifade edilmese bile örgütün amaçlarını gerçek-

⁵⁴ SUR Melda, *Uluslararası Hukukun Esasları*, İstanbul, 2017, Beta Yayınları, 11. Baskı, s.106. Uluslararası sistemde yaşanan bu dönüşümün ortaya çıkmasındaki belirleyici faktörler için genel olarak bkz. COSNARD Michel, “Rapport introductif”, *Le sujet en droit international - SFDI Colloque du Mans*, Pedone, Paris, 2005, ss.22-30.

⁵⁵ AKSAR Yusuf, *Temel Metin ve Davalarla Uluslararası Hukuk*, Ankara, 2021, Seçkin, s.266.

⁵⁶ Bu noktada *sui generis* ülkesel birimlerin ve Malta Egemen Zümresi, Papalık Makamı ve Vatikan Şehri gibi özel örneklerin de var olduğunu da hatırlatmak gerekir. SHAW, ss.170-191.

⁵⁷ RIVIER, Raphael, *Droit International Public*, Paris, 2012, PUF, s.227; COMBACAU Jean ve SUR Serge, *Droit International Public*, 9. Baskı, Paris, 2010, Montchrestien, ss.230-231; AKSAR, s.231.

⁵⁸ SUR, s.169.

⁵⁹ SUR, s.169; AKSAR, s.231 ve 249; PAZARCI Hüseyin, *Uluslararası Hukuk*, Ankara, 2006, Turhan Kitabevi, 4. Bası, s.139.

⁶⁰ COSNARD, s.14.

⁶¹ 11 Nisan 1949 tarihli Birleşmiş Milletler Hizmetinde Uğranılan Zararın Tazmini konusundaki Danışma Görüşü, *Cour Internationale de Justice*, Recueil 1949, s.174.

leştirebilmesi için belli başlı yetkilere sahip olması gerektiğini belirtmiştir (üstü kapalı yetkiler kuramı).⁶² Dolayısıyla, uluslararası örgütlerin hukuk kişiliğine sahip olmadıkları durumda hareket kabiliyetine sahip olamayacağını ve dolayısıyla hedeflerine ulaşamayacaklarını söyleyebiliriz.

Bununla birlikte, öğretilerde uluslararası kişilikten bahsetmek için hak ve yükümlülükler doğrudan sahip olma (*destinataire de droits et d'obligations*) ve hukuki düzeyde hareket kabiliyetine sahip olma (*capacité d'exercice*) iki esaslı kriter olarak kabul görmektedir.⁶³ İlk kriterde kastedilen haklar ve yükümlülükler vasıtasıyla uluslararası hukukun doğrudan (yani dolaylı olmayan bir biçimde) muhatabı olmaktır.⁶⁴ İkinci kriterle ilgili olarak, uluslararası alanda hareket kabiliyetinin hukuk yaratma (*capacité substantiel*) ve hak ihlali durumunda uluslararası düzeyde koruma (*capacité processuelle*) olmak üzere iki farklı boyutunun bulunduğu kabul edilmektedir.⁶⁵ Benzer şekilde, Shaw'a göre de hak talebinde bulunabilme ve bu talepleri gerçekleştirebilme meselesiyle hukuki kişilik doğrudan alakalıdır.⁶⁶ Başka bir deyişle, hak talebinde bulunabilme ve bu talepleri gerçekleştirebilme hukuki kişiliğin en önemli göstergesidir.⁶⁷

Devletlerin uluslararası mecrada hareket kabiliyetlerinin sınırlı olmadığını (prensip olarak kendi iradeleriyle sınırlanabilir) egemen olmayan diğer kişilerin kabiliyetlerininse sınırlı olduğunu söyleyebiliriz. Bu kabiliyete uluslararası sistemin esas katılımcısı olan devletlerin ve devletlerin oluşturdukları uluslararası örgütlerin sahip oldukları günümüzde tartışılmamaktadır. Uluslararası hukukun diğer katılımcılarının hukuki kişiliğe sahip olup olmadığı hususu ise tartışılmaya devam etmektedir ancak, bu noktada bu tartışmaya girilmeyecektir.⁶⁸ Burada ortaya koyduğumuz bilgiler ışığında, sadece insanlığın uzay hukuku bağlamında bir hukuk kişiliğinin olup olmadığı hususunun tartışmasıyla yetinilecektir.

⁶² SUR, s.169.

⁶³ COSNARD, ss.39-50. Benzer şekilde bkz. PAZARCI, a.g.e., s.137.

⁶⁴ COSNARD, ss.40-41.

⁶⁵ RIVIER, s.242. Genel olarak bu kabiliyet konusuyla alakalı bkz. COMBACAU/ SUR, ss.234-235.

⁶⁶ SHAW, s.151.

⁶⁷ COSNARD, s.14. Benzer şekilde bkz. AKSAR, s.231.

⁶⁸ Özel hukuk kişilerinin uluslararası hukuk kurallarının doğrudan konusunu oluşturup oluşturmadığı hususunda geniş bir tartışma için bkz. PAZARCI, ss.200-231.

B. Uluslararası Hukuk Kişilik Kriterleri Işığında Değerlendirme

1. Konuyla İlgili Öğretide Ortaya Konan Farklı Görüşler

Öğretide insanlığın uzay hukuku bağlamında bir uluslararası hukuk kişisi olup olmadığı hususunda yürütülen tartışmalarda kimi yazarlar insanlığın bu yönde bir kişiliğe sahip olmadığı fikrini savunmaktadır.⁶⁹ Bu kategorideki yazarlara göre, uzay hukuku insanlığa hiçbir hak ve yükümlülük getirmemektedir. Bu yazarlar insanlığın kullanımına tahsis olma kavramında hukuki anlamda bağlayıcı bir yükümlülük yaratmaktan ziyade ahlaki yanı ağır basan bir ifadenin ortaya konmaya çalışıldığını ileri sürmektedir. Buna ek olarak, insanlığı temsil etme kabiliyetine sahip bir uluslararası örgütün yokluğu nedeniyle insanlığın bir hukuk kişisi olmadığı da sıklıkla ifade edilmektedir.

İkinci kategoride bulunan yazarlarsa insanlığın bir uluslararası hukuk kişisi olduğunu ileri sürmektedir.⁷⁰ Örneğin, tahsis etme, genel menfaat gibi kavramlara Uzay Antlaşması'nda başvurulması Cocca'ya göre insanlığın bir hukuk kişisi olduğuna ve haklardan istifade edebileceğine işarettir.⁷¹ Esasında, teorik olarak insanlığın bir hukuk kişisi olmasının önünde hukuki hiçbir engel bulunmamaktadır.⁷² Bu kategoride bulunan yazarlar, özellikle 1949 danışma görüşünün şu bölümüne atıf vermektedir⁷³: “Bir hukuk düzeni içinde, nitelikleri ya da haklarının genişliği bakımından, hukuk kişileri zorunlu olarak aynı değildir; onların nitelikleri toplumun gereksinimlerine bağlıdır.” Yazarların yaklaşımına göre insanlığın haklarını koruyucu adım atamayışı bir kişiliğinin olmadığını göstermemektedir.⁷⁴

Her ne kadar Uzay Antlaşması kapsamında insanlık lehine bir tahsisin var olduğu hususu tartışılmaz olsa da insanlığın uluslararası düzeyde bir hareket kabiliyeti bulunmamaktadır. Bulduğumuz aşamada bu yönde hareket kabiliyetine sahip bir birim olmadığı için uzay

⁶⁹ HOBE, Article I of the Outer Space Treaty, s.34; COURTEIX, L'Accord Régissant Les Activités Des Etats sur la Lune Et les Autres Corps Célestes, ss.221-222; FASAN, s.131.

⁷⁰ PEYREFITTE, s.37; COCCA, Prospective Space Law, s.52.

⁷¹ COCCA, The Advances in International Law Through the Law of Outer Space, s.14.

⁷² PEYREFITTE, s.67.

⁷³ Çeviri Pazarıcı'dan aynen alınmıştır. PAZARCI, s.139.

⁷⁴ Buradan hareketle Peyrefitte insanlığı temsil etme kabiliyetine sahip bir birimin olmayışı dolayısıyla uluslararası hukuk kişiliğine sahip tüm birimlerin insanlık adına hareket edebileceği fikrini ileri sürmektedir. PEYREFITTE, s.68.

hukuku bağlamında insanlığın bir hukuk kişisi olduğunu ileri sürmemiz mümkün değildir. Bununla birlikte, uzay hukukunda yukarıda ele aldığımız maddelerden hareketle yeni bir hukuk kişisinin doğmakta olduğunun emarelerini görmemiz mümkündür.⁷⁵ Sonuç olarak, insanlığın önemli bir üst kavram olarak tartışılmaz bir biçimde var olduğunu ancak bu varlığın bir kişi olma seviyesine şu an için ulaşmadığını söyleyebiliriz. Bununla birlikte, uzun vadede böyle bir birimin hayata geçirilmesi imkânsız da değildir. 1949 tarihli danışma görüşünde belirtildiği üzere bu durum tamamen uluslararası toplumun ihtiyaçlarıyla doğrudan alakalıdır. Kısacası, insanlık adına hareket etme kabiliyetine sahip bir örgütün kurulması uluslararası hukukun ana katılımcıları olan devletlerin kararı ve arzusuna bağlıdır.

Hangi çerçevede insanlığın uluslararası bir kişiliğe sahip olacağı hususu bu aşamada tartışılabilir.

2. Hangi Hallerde İnsanlık bir Uluslararası Hukuk Kişisi Olabilir?

a. Dünya Uzay Örgütü'nün Kurulması

Soğuk Savaş döneminin iki süper gücü Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği'nin öncülüğünde Birleşmiş Milletler Uzayın Barışçıl Amaçlarla Kullanımı Komitesi uzay hukukunun oluşturulmasında hayati bir rol oynamıştır.⁷⁶ Bu kurum özellikle Ay Antlaşması'nın başarısızlığa uğramasıyla 1980'li yıllardan itibaren eski değerini yitirmiş ve uzay hukukunun gelişimine yumuşak hukuk kuralları vasıtasıyla katkı sağlamıştır.⁷⁷ Komite uzay hukukunun gelişimine çok büyük katkı sağlamış olsa da insanlığı temsil etme yetkisine sahip değildir.

Her ne kadar uzay alanında birçok uluslararası örgüt olsa da bu örgütlerin çalışmalarını ve ulusal uygulamaları koordine edecek merke-

⁷⁵ FASAN, s.131.

⁷⁶ Birleşmiş Milletler'in uzay hukukunun gelişimine sunduğu katkı dolayısıyla genel olarak bkz. ERDEM, ss.9-17 ve 24-75.

⁷⁷ 1980'li yıllardan itibaren bağlayıcı bir hukuk metninin ortaya çıkmamasındaki en önemli faktörlerden birisi Komite'nin ilk dönemlerinde başarıyla karar alma mekanizmalarında kullandığı ancak sonraki süreçte karar alma sürecini zorlaştıran konsensus kuralının varlığıdır. Bu kuralla ilgili genel olarak bkz. GALLOWAY Eilene M., "Consensus Decisionmaking by the United Nations Committee on the Peaceful Uses of Outer Space", *Journal of Space Law*, Vol.7/1, 1979, ss.3-13. Çıkış noktası itibarıyla konsensus kuralıyla hedeflenen ideolojik çatışmaların önüne geçmek ve anlaşmazlık noktalarını sınırlandırmaktır. DeSAUSSURE Hamilton, "Evolution Toward an International Space Agency", *ZLW*, Vol.27, 1978, s.87.

zi bir yapılanma bulunmamaktadır. Özellikle son dönemde uzay çevresini ve güvenliğini ilgilendiren meseleler (uzay atıkları, uzay trafik yönetimi vb.) bu yönde bir örgütün kurulması gerekliliğini fazlasıyla ortaya koymuştur. Jakhu’ya göre uzay alanında karşılaşılan en büyük meydan okuma uzayın yönetsel sisteminin güçlendirilmesi noktasında karşımıza çıkmaktadır.⁷⁸ Bu meydan okumaya verilecek en etkin cevap karşılaşılan meselelerin çözümünü hızlandıracak uluslararası bir mekanizmanın hayata geçirilmesiyle mümkün olacaktır.

Bu yönde kurulacak örgütün hareket alanı hiç şüphesiz yukarıda bahsi geçen uzmanlaşmış bir ajans olmayan Komite’nin yetkilerinin oldukça ötesindedir.⁷⁹ Bu noktada, Komite’nin bir ajans hüviyetini kazanması düşünülebilir ya da yeni bir örgütün kurulması söz konusu olabilir. Bu birim özellikle teknik anlamda standartların ortaya çıkmasında başat rol oynamalı ve uzay güvenliğinin temin edilmesini sağlamalıdır. Özetle, bu yönde kurulacak bir örgütün ana hedefi uluslararası anlamda uzay yönetiminin rasyonelleştirilmesidir.⁸⁰

Devletlerin arzu etmesi halinde kurulacak örgüte insanlığı temsil yetkisinin verilmesi de tartışılabilir. Bu yönde kurulacak bir birim insanlığa tahsis kavramının uygulamaya sokulmasını kolaylaştıracak ve genel menfaate uygunluğun sağlanmasına devletleri teşvik edebilecektir. Bu bağlamda, yeni kurulacak birim özellikle gelişmekte olan ülkelerin ekonomik, teknolojik ve sosyal kalkınmalarında hayati öneme sahip uzay teknolojileri alanındaki kapasitelerin artırılmasında büyük bir rol oynayabilir. Bu amaçla gelişmiş olan ülkelerle gelişmekte olan ülkeler arasındaki iş birliğini kolaylaştırma görevini üstlenebilir. Unutulmamalıdır ki tahsis etme ve genel menfaate uygunluğu gerçekleştirmenin en önemli yolu iş birliğinden geçmektedir.

Uzay alanındaki ulusal güvenlik endişeleri, yüksek düzeydeki rekabet ortamı ve ülkeler arasındaki keskin yaklaşım farklılıkları Dünya Uzay Örgütü’nün kurulmasına kısa vadede engel teşkil etmektedir.⁸¹ Bu

⁷⁸ JAKHU, ss.937-938. Courteix’in altını çizdiği üzere, özellikle Soğuk Savaş’ın bitimiyle birlikte iki süper gücün arasındaki çatışmanın sona ermesiyle uzay alanında iş birliği çok büyük oranda kolaylaşmıştır. COURTEIX, Towards a World Space Organization, ss.423-424.

⁷⁹ DESAUSSURE, s.93.

⁸⁰ COURTEIX Simone, “Is it Necessary to Establish a World Space Organization”, Proc. on L. Outer Space, Vol.36, 1993, s.22. Courteix’in bu yönde bir örgütün hayata geçirilmesiyle ilgili tavsiyeleri aynı eserin 25-28 sayfaları arasında yer almaktadır.

⁸¹ COURTEIX, Towards a World Space Organization, ss.424-425; NOICHIM, s.333.

nedenle, bulunduğumuz aşamada genel yetkili bir örgüt yerine Uluslararası Telekomünikasyon Birliği gibi alanında uzmanlaşmış örgütler kurmak daha mantıklı gözükmemektedir. Uzun vadedeyse bütüncül bir yaklaşım geliştirilmesi ve kurulacak birime insanlığı temsil kabiliyeti verilmesiye imkânsız değildir. Bu birimin içinde bulunduğumuz uluslararası sistemin ana katılımcısı olan devletlerden bağımsız hareket etmesi ve ulus ötesi bir yapıya sahip olmasıya mümkün gözükmemektedir.

b. Ay Antlaşması Kapsamında veya Dışında Uluslararası bir Rejimin Hayata Geçirilmesi

Mevcut durumda, Ay Antlaşması'na taraf olmayan ülkeler bu antlaşmanın hükümleriyle bağlı değildir ve de Ay ve kaynaklarının ortak miras kabul edilmesi örf ve âdet hukuku değeri taşımamaktadır.⁸² Ortak miras kavramının açık bir biçimde tanımlanmamış olması nedeniyle uzay alanında etkin devletler bu antlaşmaya karşı çekimser kalmaya ya da karşıt yaklaşımlarını sürdürmeye devam etmektedir.⁸³ Her ne kadar Ay Antlaşması'nı yeniden canlandırma çabaları yürütülse⁸⁴ de bu çabalar gerçekçi olmayıp sonuç vermekten uzaktır. Uzun vadede, Ay Antlaşması tarafından öngörülen uluslararası rejim hayata geçse bile güçlü devletler tarafından desteklenmediği müddetçe bu rejimin etkinliği sınırlı kalacaktır.

Ay Antlaşması'na benzer bir uluslararası antlaşmanın imzalanması da çok taraflılığın tıkandığı bir süreçte pek mümkün gözükmemektedir. Dolayısıyla, kaynak kullanımı ve işletilmesi hususunda esas olarak Uzay Antlaşması uygulama bulmaya devam etmektedir.⁸⁵ Her ne kadar Amerikan yaklaşımı tek taraflı olarak değerlendirilse de bu yaklaşımın çoklu bir yaklaşımın ortaya çıkmasını kolaylaştırması da imkân dışı değildir. Başka bir deyişle, tek taraflılık uzay faaliyetlerinin doğduğu dönemde olduğu gibi her zaman olumsuz sonuç doğurmaz. Esas olan Amerikan yaklaşımının diğer devletler tarafından nasıl değerlendirildiğidir. Farklı bir biçimde ifade etmemiz gerekirse, net bir biçimde ortaya konan Amerikan yaklaşımı devletlerin konuyla ilgili pozisyon almalarını hızlandırıcı etki yaratma potansiyeline sahiptir. Artemis Anlaşmalar-

⁸² ERDEM, s.75.

⁸³ Örneğin ABD yaklaşımı için bkz. TÛTÛNCÛ, s.987.

⁸⁴ Genel olarak bkz. LEFEBER Rene, "Relaunching the Moon Agreement", *Air & Space Law*, Vol. 41/1, 2016, ss. 41-48.

⁸⁵ JAKHU/ FREELAND/ HOBE/ TRONCHETTI/ STUBBE, s.398.

r’na gün geçtikçe artan ilgi Amerikan yaklaşımının yavaş yavaş destek bulmaya başladığını göstermektedir.

Uzun vadede, uzay kaynaklarının etkin bir biçimde yönetilmesinin temini uluslararası bir rejimin ortaya konmasını gerektirmektedir. Daha önceki deneyimlerden hareketle, uzay hukukunda yeni bir kuralın oluşması için üç kriterin bir araya gelmesi gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır⁸⁶: ilgili devletlerin yeni bir kuralın ortaya konmasına ihtiyaç duyması, farklı menfaatlerin hazırlanış sürecinde dikkate alınması ve politik koşulların oluşması. Bulduğumuz aşamada uluslararası rejimin hayata geçirilmesi bağlamında bu kriterler bir araya gelmekten uzaktır. Artemis Anlaşmalarıyla daha netlik kazanan Amerikan yaklaşımı ve bunun karşısında gelişecek yaklaşımlar bu yönde kurulabilecek bir rejime giden süreçte uzlaşmanın bulunmasında belirleyici olacaktır.

c. Kolonileşme Kapsamında Kurulacak Uluslararası Bir Birim

Uzayda kolonileşme insanoğlunun çok uzun zamandan bu yana en büyük hayallerinden birini oluşturmaktadır.⁸⁷ Kolonileşme projelerinin gerçekleşmesi halinde kolonide yaşayanlarla devletler arasındaki hukuki bağ Uzay Antlaşması’nın sekizinci maddesi çerçevesinde tescil mekanizması dolayısıyla korunacaktır. Bu maddeye uygun olarak devletler tescil ettikleri uzay cismi üzerinde ve bu cismin içinde bulunan kişiler üzerinde sahip oldukları yargı hakkı ve denetleme yetkilerini kullanabilecektir. Kısacası, kolonileşmenin hayata geçmesi halinde bir hukuk boşluğu olduğu ve Uzay Antlaşması’nın kolonileşmeye uygulanmayacağını ileri sürmek yerinde değildir. Bulduğumuz noktada

⁸⁶ CHENG, ss.164-165.

⁸⁷ Uluslararası Uzay İstasyonu projesinin kolonileşme idealini belirli ölçüde gerçekleştirdiğini iddia edebiliriz. Uzay İstasyonuna ilişkin Anlaşma’ya taraf olan devletler aralarında çıkabilecek uyuşmazlıkların önüne geçmek amacıyla gereken önlemleri almışlardır. İstasyonda yaşayan kişi sayısının azlığı ve bu kişilerin seçiminde gösterilen yüksek hassasiyet dolayısıyla uygulanacak kanun noktasında şimdiye kadar ciddi bir sorun yaşanmamıştır. Bununla birlikte, daha kalabalık ve çok milletli olası bir kolonileşme projesinin hayata geçirilmesi dolayısıyla çok daha karmaşık sorunlar ortaya çıkabilir. Uzay İstasyonu her ne kadar küçük ölçekli bir örnek olsa da İstasyona ilişkin Anlaşma özellikle ceza hukuku ve fikri mülkiyet alanındaki kanunlar ihtilafı kuralları dolayısıyla faydalanılması gereken değerli bir deneyim sunmaktadır. Agreement Among The Government of Canada, Governments of Member States of The European Space Agency, The Government of Japan, The Government of The Russian Federation, and The Government of The United States of America Concerning Cooperation on The Civil International Space Station, İmza Tarihi: 29 Ocak 1998 Yürürlük Tarihi: 27 Mart 2001.

uzayda bir devlet kurulmasıysa mümkün değildir zira uzayda devletin ana oluşturucu faktörlerinden biri olan tanımlanmış toprak parçası gereksiniminin sağlanamayacağını ve bu toprağın üzerinde ülkesel politik bir otoritenin kurulamayacağını altını çizmemiz gerekir.⁸⁸ Kısacası, uzay ülkesel (teritoryal) bir alan olarak mutlak surette değerlendirilemez.

Her ne kadar Uzay Antlaşması'nın sekizinci maddesi uygulama alanı bulacak olsa da ortaya çıkması kuvvetle muhtemel bazı sorunlar devletlerin farklı bir yaklaşım geliştirmelerini gerektirecektir. Bu bağlamda, uzayda kurulacak hukuk kişiliğine sahip uluslararası bir birim kolonide farklı milliyetlere sahip kişiler arasında ortaya çıkan hukuki ve cezai uyuşmazlıkların çözümü noktasında büyük bir rol oynayabilir.⁸⁹ Bu birimin en önemli vazifesiye devletler arası ortaya çıkacak uyuşmazlıkların barışçıl yollarla çözümlenmesini sağlamak olmalıdır.

Uzayda kolonileşme esnasında insan dışı akıllı varlıklarla temas da olasılık dışı değildir.⁹⁰ İnsan toplulukları üzerinde çok büyük etkiye sahip olabilecek bu konuda temel düzeyde de kalsa hukuki anlamda bir altyapı oluşturulmalıdır. Kolonileşmeyle ilgili kurulacak uluslararası birim Birleşmiş Milletler'le koordineli olarak bu varlıklarla ilk temas ve

⁸⁸ SHAW, ss.153-154.

⁸⁹ SIMON-BUTLER insanlığa tahsis etme kavramına teritoryal bir yaklaşım geliştirerek insanlığa uluslararası hukuk kişiliği kazandırma önerisinde bulunmaktadır. Yazar teritoryal yaklaşım geliştirilenin uzaya insan göçünü ve kaynakların kullanımını kolaylaştıracağını düşünmektedir. SIMON-BUTLER Andrew James, "Bifurcated Sovereignty and the Territorial Conception of "The Province of all Mankind"", Journal of Space Law, Vol.43/1, 2019, ss.1-59. Yazarın aksine insanlık lehine dahi olsa uzayda teritoryal bir yaklaşım geliştirilenin mümkün olmadığını düşünüyoruz. Dolayısıyla, insanlığın uzayın bir bölümüne sahip olamayacağını ve uzay hukuku müktesebatının buna müsaade etmediği kanaatindeyiz zira, Uzay Antlaşması'nın birinci maddesinde ifade edildiği üzere uzayın kullanımı ve keşfi insanlığa tahsis edilmiştir. Tahsis edilen uzay veya uzayın bir bölümü değildir. Sonuç olarak, uluslararası hukuk kişiliğine sahip insanlığın teritoryal olarak uzayın bir bölümünü sahiplenmesi mümkün değildir. Kısacası, tahsis kavramına getirilen teritoryal bakış Uzay Antlaşması'nın genel ruhuyla uyumsuzdur. Bununla birlikte, bu birimin kaynak yönetimini adil bir biçimde yürütmesinde ve devletler arası çıkacak ihtilafları çözmesindeyse bir engel bulunmamaktadır.

⁹⁰ Gelecekte kabul edilmesi muhtemel Mars Antlaşması kapsamında bu konunun nasıl ele alınması gerektiğiyle ilgili yapmış olduğumuz öneri için bkz. ÇAKIR Tuğrul, "Legal Implications of Detection of or Contact With Extra-Terrestrial Intelligence in The Mars Agreement Including Human Settlements", Assessing a Mars Agreement Including Human Settlements, FROEHLICH Annette (Editör), 2021, Springer, ss.51-61.

iletişim sürecini yürütebilir. İnsanlığın temsili ve koloni adına hareket edebilme yetkisi de koloninin kurulduğu yerde bu birime bırakılabilir. Birim kolonide yaşayan insanların menfaatlerini koruyabilecek ve de olası insanlık dışı varlıklarla karşılaşma halinde insanlığın genel menfaatlerinin temin edilmesini sağlayabilecektir.

SONUÇ

İnsanlık her ne kadar uluslararası bir kişiliğe sahip olmasa da kavram olarak uzay faaliyetlerinin şekillenmesinde hayati bir rol oynamıştır. İnsanlık kavramı özellikle gelişmiş devletlerin yürüttüğü uzay faaliyetleri kapsamında belirli ölçüde gelişmekte olan ülkelerin menfaatlerinin de dikkate alınması hususunda uyarıcı bir güç oluşturmuştur. Genel olarak, insanlığın kullanımına tahsis başta olmak üzere insancıl yaklaşım üzerine dayandırılmış diğer kavramlar uzay etiğinin oluşmasına büyük katkı sağlamıştır. Uzayın gelecek nesillere nasıl iyi bir şekilde aktarılması gerektiği hususu da bu yaklaşımın önemli bir uzantısını oluşturmaktadır. Bu bağlamda, Filho uzay hukukunun doğasının ve değerinin anlaşılması ve karşılaşılan meselelere daha somut cevaplar ortaya koyabilmek için bu alana felsefi bir bakış geliştirilmesi gerektiğinin altını çizmektedir.⁹¹ Bu bakış askerleşme ve ticarileşmeye dayalı gerilimin her geçen gün arttığı uzayda bir zorunluluk halini almıştır. Uzay hukukunun oluşturulmasına yön vermesi gereken tam olarak bu felsefi bakıştır.

⁹¹ FILHO Jose Monserrat, "Why a Philosophy of International Space Law", Proc. Int'l Inst. Space L., Vol.56, 2013, ss.437-450.

KAYNAKLAR

- ACHILLEAS, Philippe, "Le Statut International de l'Astronaute", Proceedings of the Colloquium on the Legal and Ethical Issues of Human Space Flight, Paris, UNESCO, 2005, ss. 13-28.
- AKSAR, Yusuf, Temel Metin ve Davalarla Uluslararası Hukuk, Ankara, 2021, Seçkin.
- AKKUTAY, Ali İbrahim, "Uluslararası Hukuk Bakımından Derin Deniz Yatağında Yer Alan Kaynakların Araştırılması, Keşfi ve İşletilmesi", Ankara Barosu Dergisi, Cilt 2, 2016, ss.155-193.
- BUECKLING, Adrian, "The Strategy of Semantics and the 'Mankind Provision' of the Space Treaty", Journal of Space Law, Vol.7-1, 1972, ss.15-22.
- ÇAKIR, Tuğrul, "International Cooperation as an Essential Part of the Galileo Programme", Legal Aspects Around Satellite Constellations, FROEHLICH Annette (Editör), 2021, Springer, ss.161-177.
- ÇAKIR, Tuğrul, "Legal Implications of Detection of or Contact with Extra-terrestrial Intelligence in the Mars Agreement Including Human Settlements", Assessing a Mars Agreement Including Human Settlements, FROEHLICH Annette (Editör), 2021, Springer, ss.51-61.
- ÇAKIR, Tuğrul, "Les Sources du droit de l'Espace", Cinquante ans de droit de l'Espace, ACHILLEAS Philippe ve HOBE Stephan (Editörler), 2020, Brill/Nijhoff, ss.83-126.
- CHENG, Bin, "The 1967 Outer Space Treaty: Thirtieth Anniversary", Air&Space Law, Vol.23-4/5, 1998, ss.156-165.
- CHRISTOL, Carl, "Important Concepts for the International Law of Outer Space", Proc. on L. Outer Space, Vol.40, 1997, ss.73-83.
- COCCA, Aldo Armando, "The Advances in International Law Through the Law of Outer Space", Journal of Space Law, Vol. 9, 1981, ss.13-20.
- COCCA, Aldo Armando, "Prospective Space Law", Journal of Space Law, Vol.26/1, 1998, ss-51-56.
- COMBACAU, Jean ve SUR, Serge, Droit International Public, 9. Baskı, Paris, 2010, Montchrestien.

- COSNARD, Michel, "Rapport introductif", Le sujet en droit international - SFDI Colloque du Mans, Pedone, Paris, 2005, ss.13-54.
- COURTEIX, Simone, "L'accord Regissant Les Activités Des Etats Sur La Lune Et Les Autres Corps Celestes", Annuaire Français De Droit International, Vol.25, 1979, ss.203-222.
- COURTEIX, Simone, "Towards a World Space Organization", Outlook on Space Law Over the Next 30 Years, LAFFERANDERIE Gabriel (Editör), Kluwer Law International, 1997, ss.423-427.
- COURTEIX, Simone, "Is it Necessary to Establish a World Space Organization", Proc. on L. Outer Space, Vol.36, 1993, ss. 20-30.
- DE LA ROCHERE, Jacqueline Dutheil, "La Convention Sur l'Internationalisation De l'Espace", Annuaire Français De Droit International, Vol.13, 1967, ss.607-647.
- DeSAUSSURE, Hamilton, "Evolution Toward an International Space Agency", ZLW, Vol.27, 1978, ss.86-96.
- ERDEM, Merve, Uzayın ve Uzay Faaliyetlerinin Hukuki Rejimi, Ankara, 2014, Savaş Yayınevi.
- FASAN, Ernst, "The Meaning of the Term "Mankind" in Space Legal Language", Journal of Space Law, Vol.2, 1974, ss.125-131.
- FILHO, Jose Monserrat, "Why a Philosophy of International Space Law", Proc. Int'l Inst. Space L., Vol.56, 2013, ss.437-450.
- GALLOWAY, Eilene M., "Consensus Decisionmaking by the United Nations Committee on the Peaceful Uses of Outer Space", Journal of Space Law, Vol.7/1, 1979, ss.3-13.
- HOBE, Stephan, "Legal Aspects of Space Tourism, Nebraska Law Review", Vol.86-2, 2007, ss.439-458.
- HOBE, Stephan, "Article I of the Outer Space Treaty", Cologne Commentary on Space Law (Volume I), HOBE Stephan, SCHMIDT-TEDD Bernard ve SCHROGL Kai-Uwe (Editörler), Köln, 2009, Carl Heymanns Verlag, ss.25-43.
- HOBE, Stephan ve TRONCHETTI, Fabio, "Space Benefits Declaration", Cologne Commentary on Space Law (Volume III), HOBE Stephan, SCHMIDT-TEDD Bernard ve SCHROGL Kai-Uwe (Editörler), Köln, 2015, Carl Heymanns Verlag, ss.306-318.

- JAKHU, Ram S., "Une Gouvernance Globale Renforcee De l'Espace Extra-Atmospherique Pour Un Ordre Stable Et Des Benefices Accrus par", *Annuaire Français de Relations Internationales*, Vol.18, 2017, ss.937-949.
- JAKHU, Ram/ FREELAND, Steven/ HOBE, Stephan/ TRONCHETTI, Fabio ve STUBBE, Peter, "Moon Agreement", *Cologne Commentary on Space Law (Volume II)*, HOBE Stephan, SCHMIDT-TEDD Bernard ve SCHROGL Kai-Uwe (Editörler), Köln, 2015, Carl Heymanns Verlag, 2013, ss.325-426.
- JASENTULIYANA, Nandasiri, "Article I of the Outer Space Treaty Revisited", *Journal of Space Law*, Vol.17/2, 1989, ss.129-144.
- JASENTULIYANA, Nandasiri, "The Role of Developing Countries in the Formulation of Space Law", *Annals Air & Space Law*, Vol.20, 1995, ss.95-138.
- LEFEBER, Rene, "Relaunching the Moon Agreement", *Air & Space Law*, Vol. 41/1, 2016, ss. 41-48.
- LYALL, Francis ve LARSEN, Paul B., *Space Law: a Treatise*, Surrey, 2009, Ashgate.
- MARBOE, Irmgard/ NEUMANN, Julia ve SCHROGL, Kai-Uwe, "Rescue Agreement", *Cologne Commentary on Space Law (Volume II)*, HOBE Stephan, SCHMIDT-TEDD Bernard ve SCHROGL Kai-Uwe (Editörler), Köln, 2015, Carl Heymanns Verlag, 2013, ss.1-82.
- MARCHISIO, Sergio, "Article IX of the Outer Space Treaty", *Cologne Commentary on Space Law (Volume I)*, HOBE Stephan/ SCHMIDT-TEDD Bernard ve SCHROGL Kai-Uwe (Editörler), Köln, 2009, Carl Heymanns Verlag, ss.169-182.
- MARCOFF, Marco G., "La Liberte de l'Espace - Regle De Droit International A Condition Resolutoire", Vol.28, 1979, *ZLW*, ss.405-414.
- MATEESCO-MATTE, Mircea, "Des Agents Tres Spatiaux: Quel Regime Juridique", *Annals Air & Space L.*, Vol 2, 1977, ss.351-374.
- NOICHIM, Chukeat, "International Cooperation for Sustainable Space Development", *Journal of Space Law*, Vol. 31/2, 2005, s.315-338.
- PAZARCI, Hüseyin, *Uluslararası Hukuk*, Ankara, 2006, Turhan Kitabevi, 4. Basi.

- PEYREFITTE, Leopold, *Droit de l'Espace*, Paris, 1993, Dalloz.
- RIVIER, Raphaele, *Droit International Public*, Paris, 2012, PUF.
- SCHILLING, Franz, "Fishing in Outer Space – The Luxembourgish Interpretation of the Appropriation of in-situ Resources", 68 ZLW, 2019, ss. 248-260.
- SGROSSO, Gabriella Catalano, "Legal Status of the Crew in the International Space Station", *Proc. on L. Outer Space*, Vol.42, 1999, ss.35-49.
- SHAW, Malcolm N., *Uluslararası Hukuk*, KAYA İbrahim (Çeviri Editörü), Sekizinci Baskı, Ankara, TÜBA, 2018.
- SIMON-BUTLER, Andrew James, "Bifurcated Sovereignty and the Territorial Conception of "The Province of All Mankind"", *Journal of Space Law*, Vol.43/1, 2019, ss.1-59.
- SUR, Melda, *Uluslararası Hukukun Esasları*, İstanbul, 2017, Beta Yayınları, 11. Baskı.
- TRONCHETTI, Fabio, "Legal Aspects of Space Ressource Utilization", *Handbook of Space Law*, VON DER DUNK Frans ve TRONCHETTI Fabio (Editörler), 2015, Edward Elgar Publishing, ss.769-813.
- TÜTÜNCÜ, Ayşe Nur, "Uzay Hukuku ve Uzaydaki Faaliyetlerin Gelişmesiyle İlgili Milletlerarası Sistemin Yapısı, Düzenlediği İlişkiler ve Dayandığı Esaslara Genel Bir Bakış", *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, Cilt 19, 2000, ss.979-989.
- VICAS, Alex G., "Efficiency, Equity and the Optimum Utilization of Outer Space as a Common Resource", *Annals Air & Space L.*, Vol.5, 1980, ss. 589-609.
- VON DER DUNK, Frans ve GOH, Gérardine Meishan, "Article V of the Outer Space Treaty", *Cologne Commentary on Space Law* (Volume I), HOBE Stephan/ SCHMIDT-TEDD Bernard ve SCHROGL Kai-Uwe (Editörler), Köln, 2009, Carl Heymanns Verlag, ss.94-102.
- VON DER DUNK, Frans, "A Sleeping Beauty Awakens: The 1968 Rescue Agreement After Forty Years", *Journal of Space Law*, Vol.34, 2008, ss.411-434.

WASSENBERGH, Henri, "Parallels and Differences in the Development of Air, Sea and Space Law in the Light of Grotius' Heritage", *Annals Air Space Law*, Vol.9, 1984, ss.163-176.

ANTLAŞMALAR

Agreement Among The Government Of Canada, Governments Of Member States Of The European Space Agency, The Government Of Japan, The Government Of The Russian Federation, And The Government Of The United States Of America Concerning Cooperation On The Civil International Space Station, İmza Tarihi: 29 Ocak 1998 Yürürlük Tarihi: 27 Mart 2001.

Astronotların Kurtarılması, Astronotların ve Uzaya Fırlatılmış Olan Araçların Geri Verilmeleri Hakkında Anlaşma, İmza Tarihi: 19 Aralık 1967, Yürürlük Tarihi: 3 Aralık 1968.

Ay ve Diğer Gök Cisimleri Dahil, Uzayın Keşif ve Kullanılmasında Devletlerin Faaliyetini Yöneten İlkeler Hakkında Antlaşma, İmza Tarihi: 27 Ocak 1967, Yürürlük Tarihi: 10 Ekim 1967.

Ay ve Gök Cisimlerinin Üzerinde Devletlerin Faaliyetlerini Düzenleyen Antlaşma, İmza Tarihi: 5 Aralık 1979, Yürürlük Tarihi: 11 Temmuz 1984.

Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi, İmza Tarihi: 10 Aralık 1982, Yürürlük Tarihi: 16 Kasım 1994.

DİĞER ULUSLARARASI KAYNAKLAR

51/122 numaralı ve 13 Aralık 1996 tarihli Birleşmiş Milletler Genel Kurul Kararı, Uzayın Keşfinin ve Kullanımının Tüm Devletlerin, Özellikle Gelişmekte Olanların, Menfaati ve Yararına Olmasına İlişkin Uluslararası İş birliği Deklarasyonu.

Status of International Agreements Relating to Activities In Outer Space as at 1 January 2021, 31 May 2021, A/AC.105/C.2/2021/CRP.10.

MAHKEME KARARI

11 Nisan 1949 tarihli Birleşmiş Milletler Hizmetinde Uğranılan Zararın Tazmini konusundaki Danışma Görüşü, Cour Internationale de Justice, Recueil 1949, s.174